

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ВІДНОВЛЕННІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Обґрунтовано можливість використання соціальної інклюзії для подолання пандемії COVID-19 і спричиненої нею коронакризи. Розглянуто чотири ймовірні макроекономічні сценарії відновлення економіки: V-, U-, W- та L-подібний. Відновлення макроекономічної стабільності пропонується проводити через рівний інклюзивний доступ усіх членів суспільства до благ та ресурсів, зокрема економічних, освітніх та медичних.

Ключові слова: соціальна інклюзія; макроекономічна стабільність; коронавірус; коронакриза; соціальна ексклюзія.

Постановка проблеми. У кінці 2019 – на початку 2020 рр. глобальну макроекономічну стабільність у черговий раз було порушено. Україна та весь світ стикнулися із пандемією COVID-19 та глибокою економічною рецесією, що вплинули як на розвиток національних економік, так і на життя та здоров'я людей.

Ще у 2019 р., коли було зафіксовано безперервне зростання протягом попереднього десятиріччя найбільшій економіці світу – американській, коли капіталізація фондового ринку зросла майже на 3 трлн дол., коли волатильність валют перебувала на п'ятирічному мінімумі, відомі економісти і політики (зокрема, директорка-розпорядник МВФ Крісталіна Георгієва, фахівці Bloomberg та ін. почали робити невтішні прогнози щодо незворотності настання чергової кризи у найближчому майбутньому. Як спусковий гачок, що може порушити макроекономічну стабільність у глобальному масштабі, називали вибори в США, заворушення у Латинській Америці, побоювання з приводу торгових воєн, події навколо Ірану. Цей список додавали специфічні проблеми окремих країн, як-то: зростання дефолтів на китайському внутрішньому ринку облігацій, уповільнення економічного зростання в Індії тощо. Економісти застерігали, що світ невблаганно наближається до нової кризи, а її тригером можуть стати будь-які події. Проте таким "чорним лебедем" стало розповсюдження інфекції COVID-19 в одній окремо взятій країні – Китаї. Глобалізаційні процеси та відсутність кордонів допомогли спрацювати "принципу доміно", згідно з яким невелика зміна першого елемента ланцюга фінансових, економічних чи політичних подій призводить до аналогічних змін сусідніх елементів, які потім викликають подібні зміни наступних.

Більшість країн світу опинилися в умовах повної невизначеності через загрозу швидкого поширення хвороби, а тому різними способами намагалися її подолати. Уряди різних країн змушені активізувати роль держави у вирішенні поточних проблем, розробляти ймовірні сценарії відновлення загальноекономічної стабільності, закривати кордони, уживати заходів щодо соціального дистанціювання свого народу, проводити відповідну макроекономічну політику в поєднанні із безпрецедентними досі безпековими заходами системи охорони здоров'я. Проте пандемія і досі не подолано, економіки у рецесії, порушено макроекономічну стабільність.

Більшість економістів і політиків погоджуються з тим, що нова глобальна пандемія диктуватиме, як розвиватися економіці та як вести бізнес у нових кризових умовах ще багато років. Але кризи часто ставали причиною кардинальних змін та інноваційних підходів до вирішення нездоланних на перший погляд проблем. Тому на часі розглянути альтернативні підходи до відновлення макроекономічної стабільності, у тому числі

через упровадження у всі сфери суспільного життя соціальної інклюзії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання макроекономічної стабільності розглядаються, насамперед, у "Пакті стабільності та росту" (Stability and Growth Pact) [1], який є нормативним документом для 27 країн-членів Європейського союзу і який набрав чинності 01.01.1999. Цей пакт є спеціалізованою угодою, яка має на меті сприяти й підтримувати стабільність економічного, а також валютного союзу. Він формує чіткі фіксовані правила при проведенні фінансової або грошово-кредитної політик із урахуванням циклічності економічного розвитку. Ці правила діють автоматично на основі заздалегідь визначеного їх набору. Недотримання правил призводить до порушення макроекономічної стабільності.

Відомо, що виявом порушення макроекономічної стабільності є наявність криз як однієї із визначальних фаз економічних коливань. Увага до теорій циклів та криз з боку як закордонних, так і вітчизняних економістів традиційно зростає в періоди входження економік у спадну фазу розвитку. Так, Б. Бернанке, О. Бланшар, А. Грінспен, П. Кругман розглядають вплив негативних або позитивних ефектів від циклічних коливань на економічний розвиток, пропонують своє бачення реалізації заходів проциклічної політики, спрямованої на пом'якшення наслідків криз. А. Грінспен характеризує економічні спади як невід'ємну складову циклу ділової активності [2]. П. Кругман, лауреат Нобелівської премії в галузі економіки 2008 р., однією із першопричин криз вважає послаблення державних регуляторів [3]. О. Бланшар, голова Дослідницького департаменту МВФ, розглядає основні механізми застосування політики, необхідної для врегулювання існуючої кризи та її наслідків, а також превентивної політики, необхідної для зменшення ймовірності подібних подій у майбутньому [4].

Протягом 2020 р. проводяться численні дослідження як закордонними, так і українськими вченими впливу COVID-19 та спричиненої ним кризи на різні сфери суспільного життя. Зокрема, Ж. Бауер, Е. Бекен, К.-О. Зандер, Б. Шрайбер акцентують увагу на заходах, які мають здійснювати різні організації для відновлення своєї діяльності з урахуванням макроекономічних сценаріїв післяковідного розвитку [5]. Т. Брік та М. Обрізан розглядають вплив COVID-19 і карантинних заходів на ринок праці в Україні [6]. Окрім економічних досліджень, здійснюються і різноманітні соціологічні опитування, присвячені впливу пандемії COVID-19 на різні сфери життя громадян [7].

У той час, як проблемам кризового розвитку економіки як вияву порушення макроекономічної стабільності завжди приділялося достатньо уваги, феномен соціальної інклюзії залишається відносно новим для наукових досліджень, а термін і досі не має універсального

визначення. Лише протягом останніх чотирьох десятиліть інтерес інтелектуальної еліти звернувся до цього явища, хоча концепція соціальної інклюзії розвивалась паралельно з ідеями забезпечення соціальних прав і підвищення добробуту населення.

Загальнотеоретичні аспекти соціальної інклюзії висвітлені, насамперед, у працях таких закордонних учених, як Е. Аткинсон, Е. Марльє, Х. Сілвер, Е. Фелпс. Особливі її аспекти знайшли відображення у працях вітчизняних учених С. Бабенко, О. Балакірева, В. Дмитрук, Р. Жиленко, В. Звонар, Н. Ільченко, Е. Лібанова, Т. Попова, Т. Перегудова, І. Радіонова, Ю. Савельєв. Загальноприйнятим у сучасних дослідженнях є розгляд соціальної інклюзії як поняття, протилежного соціальній ексклюзії, що звужує її економічний зміст і не дозволяє розглядати як самостійну категорію. Такий підхід пояснюється тим, що концепція соціальної інклюзії дійсно бере свій початок із теорії соціальної ексклюзії, яка сформувалася на початку 70-х рр. XX ст. у Франції. Проте вже у 80-х рр. XX ст. концепція соціальної інклюзії охопила більш широку проблематику. Так, Х. Сілвер розглядав її з позиції відображення розриву соціальних і символічних зв'язків між окремими особами та суспільством, нездатності держави до встановлення солідарності [8, с. 538].

Реальне визнання значущості соціальної інклюзії та зміщення акценту в дослідженнях відбулося наприкінці 1980-х років, коли ця концепція була прийнята Європейським Союзом як ключове поняття соціальної політики і в багатьох випадках замінила концепцію бідності [9–15]. А під час Світового саміту із соціального розвитку (World Summit for Social Development) у 1995 р. соціальна інклюзія була визнана основною метою разом із цілями економічної політики урядів різних країн стосовно забезпечення повної зайнятості та зменшення бідності. Розвиток цієї концепції відбувався, головним чином, як реакція на кризу держави загального добробуту в Європі, що показала неспроможність на межі XX–XXI ст. вирішити актуальні соціальні й економічні проблеми суспільства, підтримувати макроекономічну стабільність.

Європейська Комісія у своїй стратегії "Європа 2020" також стверджує, що в мінливому світі Європейський Союз має стати стійкою та інклюзивною економікою [16]. Інші великі економіки мають подібні цілі.

Щодо теоретичного обґрунтування феномена соціальної інклюзії, то, наприклад, фахівці Науково-дослідного Інституту соціального розвитку ООН (United Nations Research Institute for Social Development, UNRISD) займаються дослідженням її змісту, сприятливих умов для практичної реалізації та тих видів політики, що найбільше сприяють цьому. Крім того, робиться важливий висновок, що відсутність інклюзії унеможлиблює стійке економічне зростання і макроекономічну стабільність [17].

І. Радіонова розглядає причини та форми вияву соціальної інклюзії, визначає її як таку актуальну суспільну цінність, через яку обґрунтовується функція соціальної політики держави. Крім того, запропоновано рівняння соціальної функції DI як нелінійного зв'язку між випуском і диференціацією доходів, де власне через диференціацію виявляється рівень інклюзії. Величезним кроком уперед у розвитку концепції соціальної інклюзії є спроба здійснення імплементації соціальної функції в новітню теоретичну конструкцію, а саме в модель IS-LM-DI, що пояснює формування загальної рівноваги із позицій взаємодії трьох політик: фінансової, монетарної та соціальної [18].

Таким чином, на межі XX та XXI ст. актуалізувалася цінність такої категорії, як соціальна інклюзія, насамперед у контексті відновлення макроекономічної стабільно-

сті. Тому важливим є визнання не тільки наукового, але й практичного значення феномена соціальної інклюзії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі за наявності значної кількості робіт, присвячених різним аспектам циклічності економічного розвитку, закономірності виникнення криз як фактора порушення макроекономічної стабільності, відсутні наукові розробки можливості відновлення означеної стабільності на основі соціальної інклюзії.

Методологія. Методологічну основу цього дослідження формують праці науковців, які вивчають питання макроекономічної стабільності, циклічності та кризового розвитку економіки, а також тих дослідників, які створили новий напрям у науці. Його можна назвати "інклюзивно-ексклюзивний підхід".

Крім того, у дослідженні використано макроекономічний інструментарій, а також інструментарій статистичного аналізу для верифікації сформульованих теоретичних припущень.

Метою цієї статті є дослідження феномена соціальної інклюзії та її ролі у відновленні порушеної макроекономічної стабільності, що спричинено пандемією COVID-19 та розгортанням коронакризи.

Результати. Під макроекономічною стабільністю прийнято розуміти такий стан національної економіки, коли мінімізується її вразливість до зовнішніх шоків, що, у свою чергу, збільшує її перспективи для стійкого зростання. Економіка України (як частина світової економічної системи) стояла перед серйозними економічними, соціальними, (гео)політичними, екологічними, а також безпековими викликами ще до вияву такого зовнішнього шоку, як спалах пандемії, спричиненої розповсюдженням COVID-19. Новий коронавірус, зважаючи на глобальність масштабів охоплення та неготовність національних систем охорони здоров'я протидіяти йому, став новим викликом макроекономічної стабільності.

Як відомо, кожна криза має свої причини виникнення й відповідні наслідки. Розвиток світової економіки у XXI ст. свідчить про те, що тривалість кожної фази циклу, у тому числі кризи, суттєво скоротилася, вони змінюють одна одну швидко і непередбачувано.

Пандемія COVID-19 стала причиною виникнення безпрецедентної досі кризи – так званої "коронакризи". 31 січня 2020 р. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила новий коронавірус глобальною надзвичайною ситуацією, оскільки спалах продовжував поширюватися поза межами Китаю – 106 випадків зараження в 19-ти країнах світу. Смертельних випадків поза Китаєм на той час зафіксовано ще не було, а в Україні не було зафіксовано жодного випадку зараження. Але вже 11 березня 2020 р. ВООЗ визнала поширення COVID-19 пандемією, а у світі розпочалося розгортання коронакризи.

Специфіка цієї коронакризи пов'язана з тим, що вона спричинена не економічними або геополітичними факторами (як у більшості попередніх криз), а такими, що безпосередньо впливають на здоров'я і життя людей. Спеціалізована структура ООН для негайного соціально-економічного реагування на кризу COVID-19 (UN's Framework for the Immediate Socio-Economic Response to the COVID 19 Crisis) попереджає, що пандемія COVID-19 є набагато глибшою кризою, ніж криза здоров'я, вона виходить за межі проблем збереження здоров'я людей, оскільки зачіпає суспільства та економіку в їх основі [19].

Основними економічними наслідками поширення COVID-19 і розгортання коронакризи вже стали:

- різкий спад економічної активності, падіння сукупної пропозиції й уповільнення виробництва товарів і

послуг через локдаун або часткове призупинення діяльності підприємств, насамперед, малого та середнього бізнесу;

- масове звільнення найманих працівників, скорочення зайнятості та зростання рівня безробіття, насамперед, серед низькооплачуваних працівників, які займаються фізичною роботою і яку складно виконувати віддалено;
- ризик недоотримання всіх запланованих надходжень у держбюджет через уповільнення економічної активності;
- додаткове навантаження на державний бюджет з огляду на зростання видатків і соціальних трансфертів найменш захищеним верствам населення;
- завеликий дефіцит і державний борг, які важко профінансувати тощо.

До соціальних наслідків поточної коронакризи можна віднести:

- зниження сукупних доходів: як зарплат найманих працівників, так і прибутків підприємців;
- зменшення купівельної спроможності населення й сукупного попиту в цілому, головним чином через падіння доходів і страх зараження коронавірусом;
- посилення нерівності, що можна розглядати за такими критеріями, як:

- ✓ гендерна ознака (найбільше страждають жінки, які працюють у низькооплачуваному секторі економіки, напр., у секторі роздрібної торгівлі);

✓ економічний статус (більша загроза скорочення або втрати роботи серед осіб, які займаються низькооплачуваною фізичною працею порівняно з особами, що працюють на більш високооплачуваній офісній роботі і можуть працювати віддалено);

✓ місцезнаходження (найбільш потерпають ті, хто проживають у сільській місцевості, аніж міські жителі, які переважно мають краще інтернет-покриття, більший доступ до державних послуг, транспорту та перспективи працевлаштування);

- погіршення матеріального стану всіх економічних суб'єктів, насамперед уразливих груп населення;
- стрес і наростання страхів за життя і здоров'я через ризик зараження, з одного боку, а з іншого – страх утратити роботу й погіршити власний економічний добробут;
- безперервне зростання незадоволеності серед населення і підприємців жити в режимі карантину та обмежувати соціальні контакти в реальному режимі;
- невпевненість у завтрашньому дні тощо.

Глибина поточної коронакризи, її соціальні й економічні наслідки в різних країнах будуть різними, що залежить, насамперед, від ефективності та своєчасності проведеної макроекономічної політики у поєднанні з безпековими заходами системи охорони здоров'я (рис. 1). У глобальному масштабі коронакриза спричинить збільшення бідності та нерівності, у черговий раз порушить загальноекономічну стабільність.

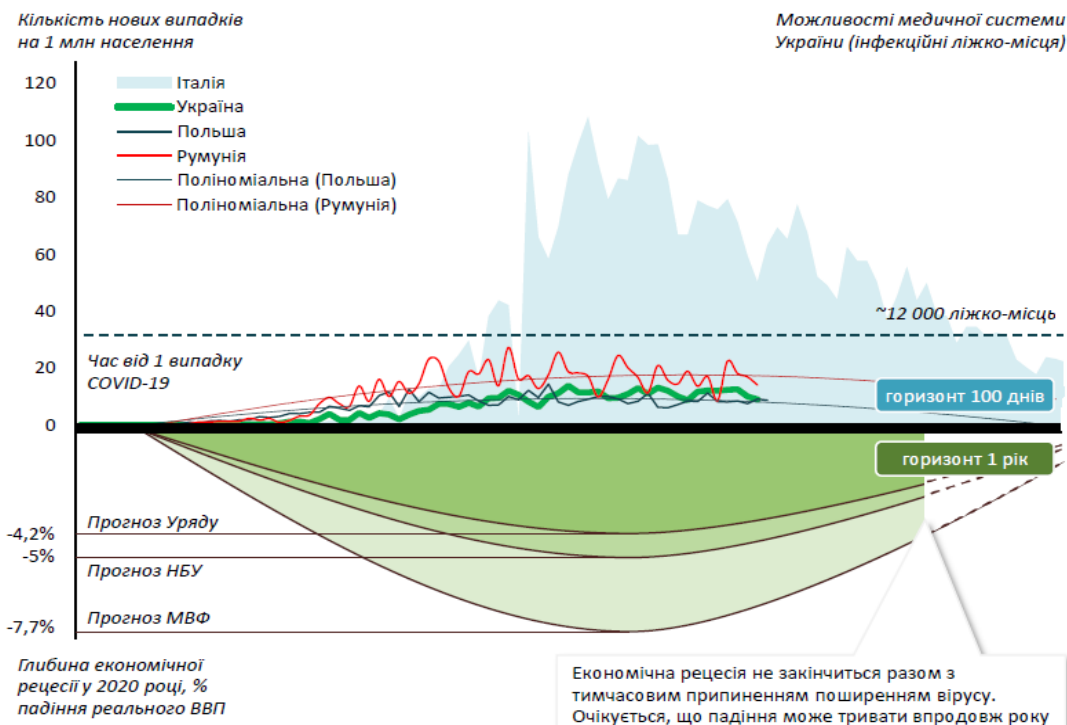

Рис. 1. Динаміка поширення COVID-19 та прогноз падіння реального ВВП

Джерело: [20, с. 4].

Верхня частина рис. 1 демонструє можливості систем охорони здоров'я України та декількох європейських країн реагувати на поширення коронавірусу. Попри величезну кількість різноманітних заходів протидії поширенню пандемії результат є невтішним. У VI кварталі 2020 р. за темпами поширення COVID-19 Україна зайняла дев'яте місце в Європі і 11-те – у світі. Нижня частина рис. 1 показує прогноз економічної рецесії в Україні за різними

оцінками. Так, за прогнозом Уряду падіння української економіки у 2020 р. становитиме 4,2%, за прогнозом НБУ – 5%, а за прогнозом МВФ воно становитиме аж 7,7%. Це при тому, що падіння світової економіки очікується на рівні 3% (за прогнозами МВФ).

Таке падіння українського ВВП на 4–8% порівняно із 2019 р. пояснюється тим, що економіка України традиційно є більш вразливою до зовнішніх економічних шоків,

що і призводить до порушення макроекономічної стабільності. Прогнозоване падіння економіки України є наслідком таких глобальних шоків, як несприятлива ситуація на важливих для України сировинних ринках, закриття товарних ринків для українських експортерів, зміна глобальних виробничих ланцюжків тощо. Окрім того, за прогнозами НБУ, Україна у 2020 р. може стикнутися з 10-відсотковим падінням експорту та 14,5-відсотковим падінням імпорту при розширенні дефіциту бюджету у 8 % ВВП і зростанні рівня безробіття до 9,5 % [20, с.4].

Попри низку негативних наслідків і загроз, які привнесла пандемія коронавірусу в наше життя, вона має щонайменше дві великі *переваги*: значне зниження забруднення повітря (через зменшення кількості машин на вулицях міст, закриття деяких виробництв, призупинення авіаперевезень тощо) та скорочення викидів парникових газів (завдяки зменшенню виробництва енергії та промислових викидів).

Проте, економічні й соціальні втрати від коронакризи вже величезні та перевищують отримані переваги, а подальша тривалість пандемії і кризи невідома. Така невизначеність щодо тривалості шоку, пов'язаного з розповсюдженням коронавірусу та, як наслідок, продовження карантинних заходів, продукує нові виклики українській економіці. Завданням для національних урядів є забезпечення міцного та сталого підґрунтя для відновлення після пандемії. Оскільки траєкторія розвитку кожної країни та її антициклічна політика унікальна, відновлення економіки після COVID-19 буде індивідуальним для кожної конкретної країни.

Починаючи з перших ознак коронакризи, дослідники циклічності розглядають подальший економічний розвиток різних національних економік з позиції реалізації одного з чотирьох базових макроекономічних сценаріїв. Це сценарії V-, U-, W- та L-подібного відновлення (рис. 2).

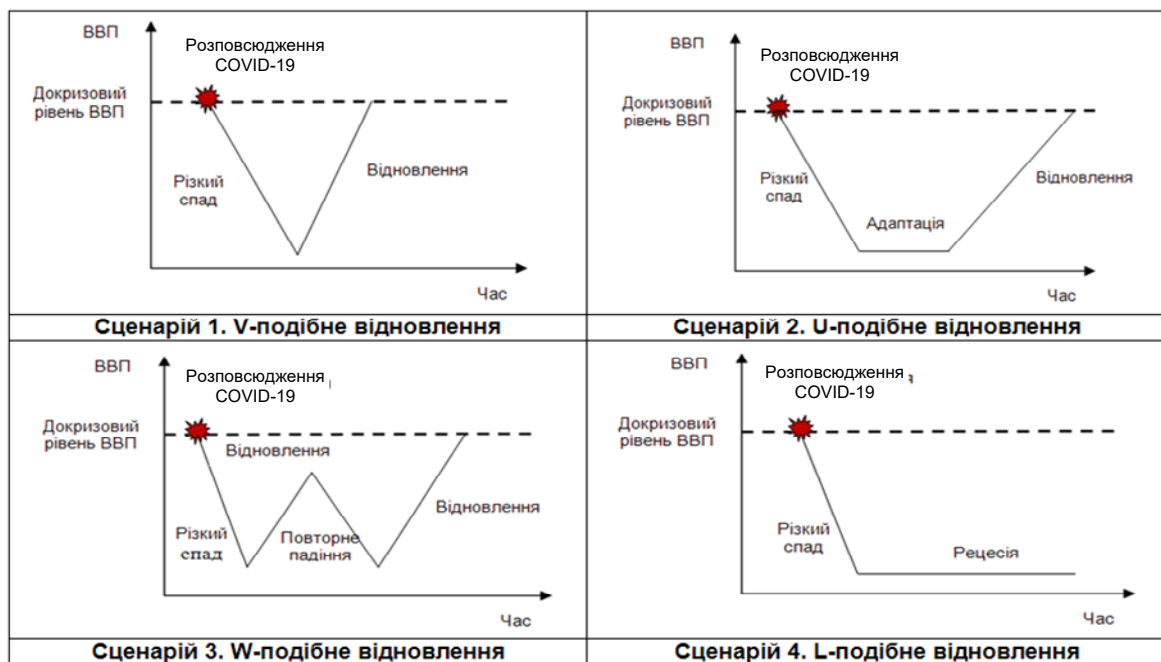

Рис. 2. Імовірні сценарії відновлення економіки

Джерело: створено автором за [5].

На рис. 2 репрезентовано чотири сценарії макроекономічного відновлення. Кожен із них починається із стану різкого спаду ВВП та гальмування економічної активності. Подальший розвиток економіки залежить від адекватності державної антикризової політики та здатності національних систем охорони здоров'я стримати пандемію.

Сценарій 1 – V-подібне відновлення. Це найбажаніший сценарій, коли *стрімке падіння* змінюється *раптовим, швидким зростанням економіки*.

Сценарій 2 – U-подібне відновлення. Це базовий сценарій, який відбувається за такою логікою: *круте падіння* → *швидке пристосування, адаптація, коротка стабілізація* → *повільне відновлення*.

Сценарій 3 – W-подібне відновлення. Це близький до поточної ситуації сценарій, який проходять різні країни. Його логіка така: *різкий спад* → *відновлення* → *повторне стрімке падіння* – *повільне відновлення*. У межах цього сценарію розглядається можливість повернення карантинних обмежувальних заходів уже взимку

поточного року, який триватиме за попередніми прогнозами до квітня 2021 р.

Сценарій 4 – L-подібне відновлення. Це найгірший сценарій, коли після *різкого спаду* очікується *довготривала рецесія*, а одужання економіки відкладається на невизначений термін.

Вочевидь, Україна тягнє до W-подібного сценарію, коли тимчасове відновлення економіки у III-му кварталі 2020 р. знову переривається через упродовження заходів карантину вихідного дня, розширення адаптивного карантину, а підприємці (насамперед, малого і середнього бізнесу) та наймані працівники знову опинилися на межі виживання. Таким чином, від порушення макроекономічної стабільності, розгортання кризових явищ і невпевненості у найближчому майбутньому найбільше потерпають найуразливіші верстви населення – ті, що становлять групу соціально ексклюзивних осіб.

Власне термін "соціальна ексклюзія" означає *процес, у результаті якого окрема людина або групи людей повністю або частково виключаються з повної участі в суспільстві, де вони живуть*. Це особи або

групи осіб, які через соціальні перешкоди (а також фізичні або ментальні обмеження) не можуть брати участь у повноцінному житті суспільства. Відповідно, виключеність частини суспільства з економічного й соціального життя в результаті розгортання кризових явищ та карантинних обмежень призводить до поглиблення диференціації суспільства, збільшення соціально-економічної нерівності тощо.

Уряди різних країн намагаються нівелювати негативні наслідки коронакризи через, наприклад, певний відсоток компенсації втрачених угод для малого і середнього бізнесу, збільшення соціальних трансфертів уразливим верствам населення тощо. Проте вирішення проблеми виключно через перерозподільчу систему на користь найуразливіших може дати лише короткострокове покращення. Крім того, воно обмежене можливостями державного бюджету (нагадаємо, в Україні дефіцит державного бюджету удвічі перевищує допустиму межу). Американський економіст, лауреат Нобелівської премії Роберт Лукас влучно описав нищівний принцип перерозподілу доходів, зазначивши, що з усіх тенденцій, шкідливих для економічно здорових держав, найбільшою спокусою й отрутою є увага до питань перерозподілу [21].

Уважаємо, що стійкий позитивний ефект може з'явитися тоді, коли виключені (ексклюзивні) особи отримуватимуть дедалі більший доступ до ресурсів і можливостей включитися в усі сфери суспільного життя, а економіка діятиме на основі соціальної інклюзії.

Як було зазначено вище, найпростіше тлумачення соціальної інклюзії полягає в розумінні її як явища, протилежного відчуженню (ексклюзії), досягнутого на основі подолання поляризації суспільства. Проте соціальна інклюзія не звужується виключно до вирішення проблем ексклюзивних осіб. Узагальнення теоретичних підходів до поняття соціальної інклюзії дає підста-

ви визначати її як спосіб усунення бар'єрів, якими є економічна нерівність і бідність, на шляху до участі й доступу до ресурсів і можливостей; як процес змін у всіх сферах суспільного буття, що спрямований на утвердження соціальної рівності [22, с. 6]; як процес, спрямований суспільством на боротьбу з бідністю і соціальним відторгненням [23].

Наше бачення соціальної інклюзії полягає в тому, що це не просто протилежне соціальній ексклюзії поняття, а така бажана ситуація, за якої всі члени суспільства мають достатні можливості й доступ до:

- споживання благ;
- володіння ресурсами;
- процесів управління;
- для повноправної й повноцінної участі в усіх сферах суспільного життя.

Рівні можливості та доступ до споживання економічних і соціальних благ передбачають підвищення як особистого добробуту громадян, так і суспільного добробуту в цілому. Інклюзивний доступ усіх членів суспільства до ресурсів означає можливість володіння всіма можливими видами ресурсів: від матеріальних до сучасних інформаційних. Достатні можливості й доступ до процесів управління характеризують причетність до громадянського суспільства як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях через участь у референдумах, виборах, через контроль за діяльністю місцевих рад тощо. Ці можливості та доступ мають бути рівними для всіх членів суспільства безвідносно до їхнього соціального статусу, віку, статі, етнічної належності та інших відмінностей.

Таким чином, адекватною реакцією на коронакризу і на пандемію COVID-19, а також альтернативою перерозподільчій системі може стати соціальна інклюзія (рис. 3).

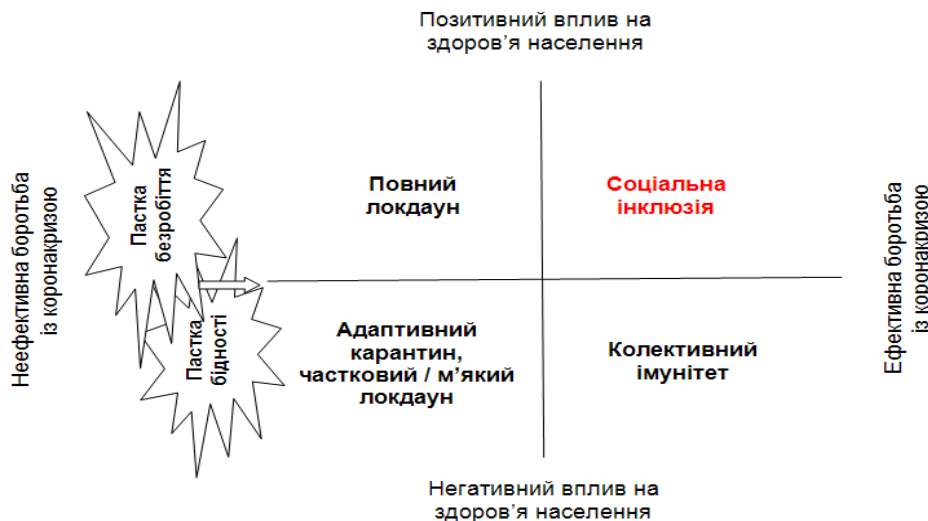

Рис. 3. Роль соціальної інклюзії в боротьбі із коронакризою і COVID-19

Джерело: створено автором самостійно.

Рис. 3 віддзеркалює погляд автора на ефективність ініціатив Уряду, спрямованих на подолання COVID-19 та підтримку економіки. Усі ініціативи, спрямовані на подолання вірусу, сприяють зменшенню кількості інфікованих осіб, а також збільшують спроможність медичної системи для боротьби з COVID-19. Ініціативи, спрямовані на підтримку економіки, сприяють зниженню негативного впливу пандемії та рецесії на економіку країни, зменшу-

ючи падіння ВВП. Проте складність полягає в отриманні максимально можливого ефекту за обома напрямками.

Так, запровадження повного локдауну (цілодобове обмеження на вихід із домівки, перехід на дистанційне навчання і віддалений режим роботи, функціонування лише супермаркетів, аптек, підприємств стратегічного призначення, тотальне скорочення соціальних контактів) спрямовано виключно на попередження поширення коронавірусу. Такі заходи справляють позитивний

вплив на здоров'я людей, але для економіки вони є катастрофічними: різке падіння ВВП, зростання безробіття, балансування багатьох галузей на межі банкрутства тощо посилюють кризу й віддаляють відновлення макроекономічної рівноваги. Такі кардинальні заходи уряди багатьох країн використовували у певні періоди (Китай, Сінгапур, Україна, Австрія та інші країни).

Адаптивний карантин, частковий або м'який локдаун, який у певний період застосовували більшість країн, зменшує навантаження на економіку, проте досягнені результати є доволі сумнівними: при непрацюючих барах і ресторанах навчальні заклади й магазини залишаються відкритими, у результаті чого кількість нових випадків зараження може не зростати, але і зниження кількості заражень за цим сценарієм не передбачається.

Стосовно вироблення колективного імунітету, то ставлення до нього фахівців зазнало кардинальних змін. Раніше деякі епідеміологи робили ставки на колективний імунітет і вважали це більш ефективним методом боротьби з пандемією, ніж будь-які карантинні обмеження. Наприклад, шведська стратегія боротьби із коронавірусом базувалася саме на ідеї вироблення колективного імунітету. Припускалося, що для його появи необхідно, щоб близько 70 % населення Землі переохворіли на COVID-19 або вакцинувалися. Проте вже на сьогодні все більше дослідників у галузі медицини ставлять під сумнів ефективність стратегії вироблення колективного імунітету для боротьби з пандемією COVID-19, а заклики до вільного поширення вірусу вважають небезпечними. Перешкод для розвитку економіки немає, проте заражене вірусом суспільство не може ефективно продукувати та споживати блага.

Усі ці заходи можуть бути частково ефективними лише у короткостроковому періоді. Довгий період, в якому може відбуватися стабілізація економіки, вимагає використання іншого підходу. Таким підходом відновлення економіки, на наш погляд, може бути соціальна інклюзія.

Визначальною рисою соціальної інклюзії, як зазначалося вище, є достатній *доступ до благ і ресурсів*. Що це означає в контексті боротьби із коронакризою і COVID-19?

Щодо протидії розповсюдження COVID-19 та збереження здоров'я нації, то для всіх членів суспільства має бути забезпечений рівний і подекуди безкоштовний доступ до необхідних ліків, масок, засобів дезінфекції, до стаціонарного лікування, у тому числі у відомчих лікарнях, запроваджене безкоштовне тотальне тестування на COVID-19. Такі заходи щодо рівного доступу до благ і ресурсів, особливо найуразливіших верств населення, зменшить нерівність і скоротить поляризацію суспільства. Так, у Німеччині всі особи, які належать до вразливих груп, мають право один раз на тиждень отримати одну респіраторну маску з високим рівнем захисту, відому як FFP2. Окрім того, такі заходи рівного доступу приведуть не тільки до покращення фізичного, але й ментального здоров'я населення, збільшать довіру до уряду. На карантині перебуватимуть тільки хворі, а решта зможе повноцінно працювати, забезпечувати свій добробут, створювати ВВП.

Стосовно протидії коронакризі, то соціальна інклюзія допомагає уникнути двох загрозливих пасток: так званих "пастка безробіття" та "пастка бідності". Як показує досвід функціонування економіки в період коронакризи, серед усіх зареєстрованих в Україні безробітних 57 % становлять жінки та 43 % – чоловіки. Більше 42 % зареєстрованих безробітних є старшими за 45 років, а 39 % безробітних отримують допомогу менше 2000 грн [20, с. 84]. "Пастка безробіття" виникає тоді, коли безробітна особа не бажає змінювати своє становище за рахунок

трудової діяльності, оскільки отримує певний грошовий дохід унаслідок державного перерозподілу. Така ситуація пояснюється тим, що розмір допомоги з безробіття подекуди може перевищувати доступні для такої особи доходи у випадку її працевлаштування ("сильна пастка безробіття") або не буде суттєво відрізнятися від них ("слабка пастка бідності"). Більша привабливість допомоги з безробіття полягає в тому, що вони не підлягають оподаткуванню, у той час як із зароблених трудових доходів стягуються податки.

В основі "пастки бідності" лежить особлива утриманська поведінка малозабезпечених верств населення, яка сформувалася в результаті отримання ними державної допомоги у вигляді різноманітних соціальних трансфертів для підтримання мінімально необхідного рівня життя. Масштаби цієї пастки зростають у періоди кризового розвитку економіки, а її наслідком є погодження цих членів суспільства із своїм утриманським становищем.

Соціальна інклюзія через рівні можливості та доступ до ресурсів, трудової і підприємницької діяльності допомагає вийти за межі зазначених пасток, підвищити зацікавленість громадян інтенсифікувати свої трудові зусилля для отримання більш високого доходу і рівня життя. Перехід на віддалену роботу дозволяє не обмежувати схильність до праці, запровадження формату дистанційного навчання урівноважує всіх в потребі отримання якісної освіти. Формуються нові соціальні стандарти, культура поведінки в умовах пандемії, відбувається перехід до безконтактної економіки тощо, що має бути однаково доступним для всіх членів суспільства.

Саме через включеність пересічних громадян у всі сфери суспільного життя – економічну, соціальну, публічну і політичну – може бути досягнуто максимальний ефект. Включеність в економічну й соціальну сфери дозволить задовольнити базові потреби людини, підтримати достатній рівень життя та отримати якісну медичну допомогу. У той же час включеність усіх членів суспільства в публічну й політичну сфери задовольняє потреби вищого порядку, дозволяє вивести економіку на вищий рівень, складає основу для формування справедливого демократичного суспільства з рівними правами та можливостями для всіх.

Висновки та дискусія.

1. Макроекономічна стабільність в черговий раз порушена в результаті дії такого зовнішнього шоку, як пандемія COVID-19, що призвело до виникнення нового виду кризи – коронакризи.

2. Подальший економічний розвиток різних національних економік розглядається з точки зору реалізації одного з чотирьох макроекономічних сценаріїв: V-, U-, W- та L-подібного відновлення. Більшість країн світу, в тому числі й Україна, здійснюють свій розвиток на основі сценарію W-подібного відновлення.

3. Уряди національних економік намагаються віднайти дієві рецепти одночасного подолання пандемії COVID-19 і коронакризи. Проте за використання різних варіантів результат є частковим – або попередження розповсюдження вірусу на фоні розгортання кризових процесів, або безперешкодне функціонування економіки при подальшому поширенні коронавірусу і посиленні загрози для життя і здоров'я людей.

4. Для ефективного подолання обох загроз – COVID-19 і коронакризи – та подальшого відновлення макроекономічної стабільності пропонується використання іншого підходу, основного на соціальній інклюзії.

5. Соціальна інклюзія передбачає забезпечення рівного доступу для всіх суб'єктів економіки до економічних ресурсів та послуг соціальної сфери, включення

всіх членів суспільства у різні сфери суспільного життя – економічну, соціальну, політичну і публічну. Тим самим закладається основа не тільки для подолання пандемії COVID-19 і коронакризи, а й для значного пом'якшення нерівності, зниження диференціації суспільства, підвищення добробуту населення, відновлення макроекономічної стабільності, а в подальшому – для зростання міцності громадянського суспільства.

6. Соціальна інклюзія є малодослідженою категорією, яка вимагає ґрунтовніших теоретичних досліджень її сутності, класифікації форм прояву, ролі у суспільстві, практичної реалізації тощо. Це питання серйозної публічної дискусії, яка повинна бути основана на достовірних економічних, соціальних, історичних даних та їх кваліфікованому аналізі.

7. Матеріали цієї роботи є основою для подальших досліджень, серед яких найбільш перспективними є визначення категоріальної матриці соціальної інклюзії, показників вимірювання соціальної інклюзії для тих форм, через які вона реалізується, а також інтегрально-го показника соціальної інклюзії.

Список використаної літератури

1. Stability and Growth Pact. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact_en [Accessed 28 October 2020].
2. Гринспен А. Эпоха потрясений. Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / А. Гринспен. – М.: Юнайтед Пресс, 2010. – 550 с.
3. Krugman P. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008 / P. Krugman. – W.W. Norton Company Limited, 2009.
4. Blanchard O. The Crisis: Basic Mechanisms and Appropriate Policies / O. Blanchard // CESinfo Forum. – 2009. – № 10.
5. Actions for post-crisis supply chain recovery / B. Schreiber, E. Beken, K.-O. Zander, J. Bauer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.adlittle.com/en/insights/viewpoints/actions-post-crisis-supply-chain-recovery> [Accessed 30 October 2020].
6. Вплив COVID-19 на ринок праці в розрізі міських домогосподарств України / Т. Брик, М. Обрізан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: arxiv.org/abs/2007.15704 [Дата доступу 2 листопада 2020].
7. Соціальний стрес: наслідки і уроки карантину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/sotsialnij-stres-naslidki-i-uroki-karantinu/> [Дата доступу 8 листопада 2020].
8. Silver H. Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms / H. Silver // International Labour Review. – 1994. – Vol. 133. – P. 531–578. Available at: http://www.socialinclusion.org.np/userfiles/file/Social_Exclusion_and_Solidarity_by_Hillary_SILVER.pdf. [Accessed 30 October 2020].
9. Better Policies, Better Outcomes: Promoting the Mainstreaming of Social Inclusion. Combat Poverty Agency. Available at: https://www.drugsandalcohol.ie/6341/1/combata_poverty_2006_AnnualReport.pdf [Accessed 30 October 2020].

10. Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2010. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b42c9026-354e-4224-9990-206df01dbe3a> [Accessed 29 October 2020].

11. National Action Plan for Social Inclusion, 2004-2006. Republic of Cyprus. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cy_en.pdf [Accessed 28 October 2020].

12. Percy-Smith J. Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion? / J. Percy-Smith. Open University Press, Buckingham, Philadelphia, 2000.

13. Rawal N. Social Inclusion and Exclusion: A Review / N. Rawal. Dhoulagiri // Journal of Sociology and Anthropology. – 2008. – Vol. 2. – P. 161–180.

14. Social Inclusion – Opening the Door to a Better Scotland. The Scottish Office. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Social_Inclusion.html?id=uQgFMwEACAAJ&redir_esc=y [Accessed 30 October 2020].

15. IGI Global. Social inclusion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.igi-global.com/dictionary/independent-living-support-disabled-elderly/27360> [Accessed 30 October 2020].

16. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020. Available at: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLETE%20EN%20BARROSO%20%202007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [Accessed 29 October 2020].

17. Hujo K. Social Policy and Inclusive Development / K. Hujo, I. Yi. United Nations Research Institute for Social Development. – 2015. – 432 p.

18. Радіонова І. Функція соціальної політики та соціальна інклюзія в поясненні загальної економічної рівноваги / І. Радіонова // Вісн. Київ. ун-ту. Серія "Економіка". – 2020. – № 1(208). – С. 49–55 [Електронний ресурс]. – Дата доступу: 17 жовтня 2020 р.

19. COVID-19. Socio-Economic impact [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/covid-19-pandemic-response/socio-economic-impact-of-covid-19.html> [Accessed 30 October 2020].

20. Програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19: економічне відновлення. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua [Дата доступу 25 жовтня 2020].

21. Lucas R. Making a Miracle / R. Lucas // Econometrica. – 1993. – Vol. 61, issue 2. – P. 251–272.

22. Попова Т. Л. Соціальне залучення: концептуальні підходи до визначення / Т. Л. Попова // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/16.pdf> [Дата доступу 17 жовтня 2020].

23. Atkinson A. B. Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context / A. B. Atkinson. United Nations. – New York, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf> [Accessed 17 October 2020].

Received: 10/09/2020

1st Revision: 24/09/2020

Accepted: 19/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Е. Красота, канд. экон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ИНКЛЮЗИИ В ВОССТАНОВЛЕНИИ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

Обоснована возможность использования социальной инклюзии для преодоления пандемии COVID-19 и вызванного ею коронакризиса. Рассмотрены четыре возможные макроэкономические сценарии восстановления экономики: V-, U-, W- и L-образный. Восстановление макроэкономической стабильности предлагается проводить через равный инклюзивный доступ всех членов общества к благам и ресурсам, в частности к экономическим, образовательным и медицинским.

Ключевые слова: социальная инклюзия; макроэкономическая стабильность; коронавирус; коронакризис; социальная эксклюзия.

O. Krasota, PhD in Economics, Associate professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF SOCIAL INCLUSION IN RESTORING MACROECONOMIC STABILITY

The article examines the economic and social consequences of macroeconomic instability due to the COVID-19 pandemic and the new crisis. The further economic development of national economies is considered on the basis of four probable macroeconomic scenarios: V, U, W and L scenarios of post-crisis recovery. It is assumed that Ukraine and most other countries have a W recovery scenario.

National governments are trying to find effective recipes for overcoming the COVID-19 pandemic and a new crisis. However, different public policy options give only a partial result. Therefore, reducing GDP fall may be conducted in a way other than through lockdowns and quarantine measures. The article substantiates the need to change the approach to restoring macroeconomic stability. The author considers social inclusion to become an effective instrument of restoring stability and raising living standards.

Social inclusion involves ensuring equal access of all citizens to economic resources and services of the social sphere, the inclusion of all members of society in various spheres of public life. It includes giving all the society members equal rights regarding access to all resources and goods and involving people in economic, social, and political changes. This lays the groundwork not only for overcoming the COVID-19 pandemic and the new crisis but also for significantly reducing inequality and differentiating society, improving the welfare of the population, restoring macroeconomic stability.

Keywords: Social Inclusion; Macroeconomic Stability; Coronavirus; Crisis; Social Exclusion.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Stability and Growth Pact. European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact_en [Accessed 28 October 2020].
2. Grinspen A. (2010). Epokha potryaseniya. Problemy i perspektivy mirovoy finansovoy sistemy. M.: Yunayted Press, 550 p. (in Russian).
3. Krugman P. (2009). The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. W.W. Norton Company Limited.
4. Blanchard O. (2009). The Crisis: Basic Mechanisms and Appropriate Policies. CESinfo Forum. № 10.
5. Schreiber B., Beken E., Zander K.-O., Bauer J. (2020). Actions for post-crisis supply chain recovery. Available at: <https://www.adlittle.com/en/insights/viewpoints/actions-post-crisis-supply-chain-recovery> [Accessed 30 October 2020].
6. Brik T., Obrizan M. (2020). Vplyv COVID-19 na rynek pratsi v rozrizi mis'kykh domohospodarstv Ukrayiny. Robochyy dokument. Available at: arxiv.org/abs/2007.15704 [Accessed 2 November 2020]. (in Ukrainian).
7. Sotsial'nyy stres: naslidky i uroky karantynu. Available at: <https://voxukraine.org/uk/sotsialnij-stres-naslidki-i-uroki-karantynu/> [Accessed 8 November 2020]. (in Ukrainian).
8. Silver H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. International Labour Review. Vol. 133. P. 531–578. Available at: http://www.socialinclusion.org.np/userfiles/file/Social_Exclusion_and_Solidarity_by_Hillary_SILVER.pdf. [Accessed 30 October 2020].
9. Better Policies, Better Outcomes: Promoting the Mainstreaming of Social Inclusion. Combat Poverty Agency. Available at: https://www.drugsandalcohol.ie/6341/1/combata_poverty_2006_AnnualReport.pdf [Accessed 30 October 2020].
10. Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2010. European Commission. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b42c9026-354e-4224-9990-206df01d8e3a> [Accessed 29 October 2020].
11. National Action Plan for Social Inclusion, 2004-2006. Republic of Cyprus. Available at: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cy_en.pdf [Accessed 28 October 2020].
12. Percy-Smith J. (2000). Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion? Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
13. Rawal N. (2008). Social Inclusion and Exclusion: A Review. Dhulagiri Journal of Sociology and Anthropology. Vol. 2. P. 161–180.
14. Social Inclusion – Opening the Door to a Better Scotland. The Scottish Office. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Social_Inclusion.html?id=uQgFMwEACAAJ&redir_esc=y [Accessed 30 October 2020].
15. IGI Global. Social inclusion. Available at: <https://www.igi-global.com/dictionary/independent-living-support-disabled-elderly/27360> [Accessed 30 October 2020].
16. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020. Available at: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLETE%20EN%20BARROSO%20%20%202007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [Accessed 29 October 2020].
17. Hujo K., Yi I. (2015). Social Policy and Inclusive Development. United Nations Research Institute for Social Development, 432 p.
18. Radionova I. (2020). Funktsiya sotsial'noyi polityky ta sotsial'na inklyuziya v poayasnenni zahal'noyi ekonomichnoyi rivnovahy. Visnyk Kyivivs'koho natsional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Ekonomika". № 1(208). P. 49-55. [Accessed 17 October 2020]. (in Ukrainian).
19. COVID-19. Socio-Economic impact. Available at: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/covid-19-pandemic-response/socio-economic-impact-of-covid-19.html> [Accessed 30 October 2020].
20. Prohrama stymulyuvannya ekonomiky dlya podolannya naslidkiv COVID-19: ekonomichne vidnovlennya. (2020). Kabinet Ministriv Ukrayiny. Available at: www.kmu.gov.ua [Accessed 25 October 2020]. (in Ukrainian).
21. Lucas R. (1993). Making a Miracle. Econometrica, vol. 61, issue 2, P. 251–272.
22. Popova T.L. (2013). Sotsial'ne zaluchennya: kontseptual'ni pidkhody do vyznachennya. Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka. № 1. Available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/16.pdf> [Accessed 17 October 2020]. (in Ukrainian).
23. Atkinson A. B. (2010). Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context. United Nations. New York. Available at: <http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf> [Accessed 17 October 2020].

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 13-19

УДК 621.39+004-057.15:005.336.2:[339.138:659]

JEL classification: M31, D83

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/2>

М. Ситницький, д-р екон. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-0452-0404

А. Кожухівська, асп.

ORCID ID: 0000-0003-0427-372X

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РАНЖУВАННЯ РОБОТОДАВЦІВ СФЕРИ ІТ ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ЗА ОЗНАКАМИ ВПІЗНАВАНІСТІ БРЕНДУ

Представлено результати всеукраїнського опитування, на основі якого проведено ранжування роботодавців сфери ІТ і телекомунікацій за ознаками впізнаваності їх бренду. Проаналізовано динаміку кількісних та структурних змін у процесі розвитку бренду роботодавця TOP компаній сфери ІТ і телекомунікацій. Визначено причини, що обумовили ці зміни. Запропоновано ключові індикатори оцінювання впізнаваності бренду роботодавця, до яких пропонується віднести: поінформованість кандидатів про компанію як роботодавця; присутність компаній у соціальних мережах; надання можливостей молоді для отримання першого робочого місця; присутність на кар'єрних івентах та умови праці. Виявлено ключові складові стратегії розвитку бренду роботодавця, які вплинули на зміну зазначених індикаторів, і обґрунтовано необхідність удосконалення методів та інструментів її формування.

Ключові слова: бренд роботодавця, привабливість роботодавця, стратегія роботодавця.

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в економіці й суспільстві, висококонкурентного ринку праці, дефіциту кваліфікованого персоналу, високого рівня мобільності співробітників, зниження лояльності персоналу до роботодавця,

викликів, що спричиненні карантинними обмеженнями набуває гострої необхідності пошук нових, більш ефективних інструментів залучення та утримання персоналу, розвитку іміджу роботодавця й формування стратегії розвитку бренду роботодавця як складової стратегії